

використання його в найрізноманітніших сферах виробничої діяльності. Якщо основою отриманого продукту є об'єкт права інтелектуальної власності, то на цій стадії відбувається його доробка до рівня інноваційного продукту з урахуванням специфіки конкретної сфери використання. Результат, який може бути отриманий на цій стадії, отримує назву інноваційного об'єкту (інноваційної розробки або інноваційного продукту) і повинен відповідати меті замовника.

До групи договорів, які опосередковують стадію створення, відносяться: договір НДДКТР; договір на створення інноваційного продукту (інноваційної розробки) (не врегульований на рівні закону); договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; договори про надання різноманітних послуг в сфері патентно-ліцензійної діяльності, зокрема, послуги з інформаційного пошуку, експертизи, реєстрації; договір про передачу «ноу-хау». Однак створення за завданням замовника інноваційного об'єкту може привести і до створення ряду супутніх охороноздатних або неохороноздатних об'єктів права інтелектуальної власності. Тому, як наслідок, на цій стадії можливо укладення договорів, які забезпечують проведення патентно-ліцензійної діяльності відносно супутніх охороноздатних об'єктів.

При повному інноваційному циклі для оформлення та охоплення правовим зв'язком всіх відносин, які складаються протягом його реалізації, доцільно використовувати конструкцію рамкового (основного) договору, що являє собою договір, метою якого є організація тривалих ділових зв'язків у вигляді потоку різноманітних відносин шляхом укладення (як правило, між тими ж сторонами) договорів-додатків, окремі умови яких узгоджуються в основному договорі.

Карнаух Б. П., асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АНТИНОМІЯ ОБ'ЄКТИВНОГО І СУБ'ЄКТИВНОГО В ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПОНЯТТІ НЕОБЕРЕЖНОСТІ

Необережність – поняття заперечне: воно означає відсутність належної обережності. А отже, виходить, щоби констатувати необережність, нале-

житись зіставити поведінку відповідача з мірилом належної обережності, для чого, певна річ, необхідно перше змоделювати саме це мірило. Обережність у юридичному сенсі – то є уважне ставлення, пильнування інтересів іншого, охоронюваних правом, хай то інтереси абсолютні, чи такі, що виникли з договору. Що може свідчити про недбале ставлення особи до своїх обов'язків і чужих прав? Очевидно, той факт, що особа не робить того, що *можна було б зробити*. Відтак, аби встановити необережність, необхідно порівняти те, що особа зробила, із тим, що можна було б іще зробити, аби не допустити правопорушення. Якщо страчених можливостей не знайдеться, особа невинувата. Якщо знайдуться – слід констатувати необережність. Але головна проблема в тому – як потрактувати вираз «те, що *можна* було б іще зробити». Кого в дійсності стосується цей на папері безособовий зворот? Можна було б зробити *кому*?

Перший варіант відповіді: особа вважається такою, що діяла необережно, якщо вона не вжила тих заходів, яких могла б ужити на її місці *будь-яка розумна людина*. Іншими словами, поведінку відповідача необхідно порівнювати з гіпотетичною моделлю поведінки уявного персонажа – будь-якої розумної людини. Таке мірило, чи критерій, є об'єктивним, позаяк будь-яка розумна людина має з конкретним відповідачем спільного не більше ніж з будь-ким іншим, окрім, звісно, того, що вона «діє» за аналогічних зовнішніх (!) обставин. В англо-американській доктрині розуміння критерію необережності саме як об'єктивного мірила є традиційним. Такий же підхід, зорієнтований на оцінку зовнішніх фактичних обставин, закріплено й у статтях 4:101, 4:102 Принципів європейського деліктного права. Подібним чином установлювали необережність і юристи Давнього Риму, але тоді за зразок правив *bonus paterfamilias, diligens paterfamilias* – справний господар, дбайливий хазяїн.

Проте існує і протилежний варіант відповіді на поставлене запитання: необережністю визнається нежиття лише тих заходів, яких могла вжити *саме ця конкретна особа*, неповторний індивід з усіма притаманними йому властивостями, рисами й особливостями. Так, на думку Б. С. Антимонова, «від кожного слід вимагати, щоби він діяв зі знанням розпочатої справи, вживаючи тієї дбайливості... на котру він, живий, конкретний чоловік тільки здатен у певних умовах даного випадку». «Від кожного – за його здібностями».

Утім з обома означеними підходами навряд чи можна погодитися беззаперечно. З одного боку, чи можна поставити за вину незрячому потер-

пілому той факт, що він не помітив вибоїни на хідникові, мотивуючи це тим, що будь-яка середня (і зряча) розумна людина вибоїну би помітила? Звісно, що ні. Це було б несправедливо. А тому поняття просто *будь-якої* розумної людини на практиці виявляється занадто широким і потребує доповнень окремими юридично значущими властивостями конкретного відповідача. Справді, не можна ж рівняти поведінку фахового адвоката при виконанні договору про надання юридичних послуг до поведінки *будь-якої* розумної людини. Її треба рівняти до поведінки будь-якого добросовісного і розумного адвоката. Через те усі без винятку прибічники об'єктивного критерію необережності визнають необхідність його диференціації, тобто необхідність при моделюванні мірила належної дбайливості враховувати окремі юридично важливі особливості конкретної особи-відповідача.

З іншого боку, коли враховувати геть усі особливості конкретної особи, включно з характерним нехлюйством і хронічною розпорошеністю уваги, то завжди можна буде дійти висновку, що ця «конкретна жива особа» і не могла вчинити ніяк інакше, аніж так, як вона вчинила. За такого підходу загальний брак професіоналізму чи досвіду цілком можна було б визнати за особливість конкретного боржника, що, будучи врахованою при визначенні його можливостей, звільняє його від відповідальності. Розуміючи це, прибічники суб'єктивного критерію, як і їх опоненти, вимушені робити серйозні застереження до своєї вихідної тези й наголошувати на важливості врахування об'єктивних обставин – вимог, що слідують із самої суті діла, вимог, подиктованих характером діяльності чи зобов'язань відповідача.

Протиріччя між об'єктивним і суб'єктивним критеріями необережності – це прояв фундаментальної антиномії в праві. Ідея справедливості містить нездоланне протиріччя – протиріччя поміж рівністю і нерівністю. Мовою діалектики, справедливість – це синтез понять «рівність» (теза) і «нерівність» (антитеза). Рівність і нерівність є моментами буття вищого поняття – справедливості, адже справедливість означає «кожному своє», себто рівним – рівне, а нерівним – нерівне. Ставиться геть до всіх однаково – так само несправедливо, як і ставитися до кожного по-різному. А отже, належить бути як рівним, так і нерівним. Очевидно, «рівним» і «нерівним» не загалом, а з точки зору якогось аспекту, що має значення для вирішення конкретного питання. Тому всі особливості окремої особи мають бути знехтувані, окрім тих які стосуються аспекту, релевантного в контексті розв'язання певної, визначеної задачі розподілу.

Загалом кажучи, у понятті вини – намагання права конкретизувати справедливість стосовно кожного випадку, намагання врахувати все, що важить. Поняття вини, неначе графік алгебраїчної функції, нескінченно стремить до асимптоти індивідуалізованої, конкретної справедливості, ніколи так і не досягаючи її остаточно.

Тому, сама сутність справедливості й права як інституціоналізації справедливості вимагає врахування як об'єктивних, так і деяких значущих суб'єктивних факторів при встановленні необережності. Це підтверджує і проведений нами огляд наукових концепцій: ані погляд, орієнтований на об'єктивний критерій, ані погляд, орієнтований на суб'єктивний критерій, не обходяться без відступів у протилежний бік.

На наш погляд, критерієм необережності мають слугувати розумні очікування, – на розвиток, закріпленого у статті 3 ЦК України, принципу розумності. Цебто необережність слід констатувати в разі, коли а) особа не вживає розумно очікуваних від неї заходів і б) немає доказів, які би свідчили про наявність умислу в її діях.

Критерій розумного очікування передбачає врахування об'єктивних і допускає врахування деяких суб'єктивних факторів. Цим він і відрізняється від критерію розумної людини, за змістом якого важать лише змінені об'єктивні обставини справи, тоді як сама розумна людина залишається константою в розрахунках. Натомість при визначенні, чого можна розумно очікувати від особи, враховуються не лише обставини, в яких вона діє, але й окремі релевантні характеристики самої особи.

Кочин В. В., старший науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

СТАТУС ОСОБИ ЯК ПІДСТАВА УЧАСТІ У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Ведучи мову про реального учасника цивільних відносин, маємо на увазі категорію «особа». Ю. С. Гамбаров зазначав, що людську особистість називають особою або юридичною особистістю, що надає змогу